

IN MEMORIAM

BRANKO VULETIĆ (1937–2014)

FONETIKA I POETIKA

Posljednjega dana lipnja 2014. godine napustio nas je redoviti sveučilišni profesor u miru dr. sc. Branko Vuletić, rođen u Sremskoj Kamenici 14. kolovoza 1937. U hrvatskoj filologiji ostat će zapamćen kao predan proučavatelj govornih vrednota, osobito u književnim tekstovima, razvivši dva autorska koncepta: lingvistiku govora i govornu stilistiku. Cijeli svoj radni vijek, otkako se zaposlio kao asistent godine 1963. do odlaska u mirovinu 2008, proveo je prvo na Zavodu, a potom na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Pripadao je prvoj generaciji učenika akademika Petra Guberine, koji su zajedno s njime stvarali zagrebačku fonetiku.

Svoj znanstveni i sveučilišni put započeo je kao stručni suradnik u Zavodu za fonetiku Filozofskoga fakulteta nakon što je godine 1959. diplomirao francuski i engleski. Godine 1964. obranio je magistarski rad *Sistem grešaka i korekcija izgovora Francuza koji uče engleski*, a tri godine kasnije doktorsku disertaciju *Vrednote govornoga jezika u percepciji književnoga djela*. Na Katedri za estetsku fonetiku i ortoepiju hrvatskoga književnog jezika izabran je 1970. za docenta, 1974. za izvanrednoga, a 1980. godine za redovitoga profesora (od 1996. u trajnome zvanju). Profesora Vuletića s pravom se može smatrati jednim od pionira hrvatske fonetike, a svojim dugim akademskim radom pomogao je da se fonetika trajno učvrsti u hrvatskoj filologiji i humanistici. Činio je to uvođenjem novih studijskih programa i predmeta na matičnome i drugim odsjecima Filozofskoga fakulteta, ali i na Fakultetu političkih znanosti. U dva je navrata bio gostujući profesor na Slavističkome seminaru u Amsterdamu (1977/78 i 1994/95), a predavao je i na međunarodnim seminarima u Besançonu, Ponziju, Parizu, Ženevi i Napulju. U više je navrata predavao i na Seminaru za stane slaviste, kasnije Zagrebačkoj slavističkoj školi.

Osim što je vodio niz znanstvenoistraživačkih projekata te sudjelovao na mnogim međunarodnim i domaćim znanstvenim skupovima, objavio je

devet knjiga i preko stotinu radova. Ostavši vjeran svojim romanističkim korijenima, trajno je surađivao s francuskim znanstvenicima, objavivši jednu knjigu u Francuskoj te više radova o francuskom jeziku i književnosti, na hrvatskome i na francuskome. Od važnijih nagrada za znanstveni rad bitno je istaknuti Državnu nagradu za znanost za 2000. godinu i Povelju Filozofskoga fakulteta 2008. godine. Fonetsku struku promovirao je u brojnim javnim nastupima, ali i dugogodišnjim vođenjem Sekcije za fonetiku Hrvatskoga filološkoga društva te radom u uredništvu časopisa *Govor*.

Prva faza u znanstvenome radu Branka Vuletića može se opisati kao usko fonetska, s osobitim naglaskom na učenju izgovora stranoga jezika. Baveći se sustavom fonetskih grešaka, provodio je brojne eksperimente, doprinoseći time razvoju audio-vizualne globalnostrukturne metode (AVGS) i verbotonalne metode, začetnik kojih je bio akademik Guberina. Vuletić je zaključke svojih promišljanja o sustavnosti govora (čime se izravno suprotstavio Saussureovoj misli o jeziku kao sustavu i govoru kao nesustavnoj manifestaciji) iznio u knjigama *Gramatika govora* (1980) i *Lingvistika govora* (2007). Oba, naizgled paradoksalna naslova sublimiraju Vuletićev osobni doprinos u širenju strukturalističkih pogleda na odnos jezika i govora inzistirajući na opreci jezičnoga znaka (linearnoga, arbitrarnoga, artikuliranoga i temporalnoga) i govornoga znaka (simultanoga, motiviranoga, globalnoga i spacijalnoga), pri čemu se služio suvremenim pristupima semiotike i teorije komunikacije.

Druga, dulja i plodnija faza Vuletićeva rada odvodi ga iz okvira klasično zamišljene fonetske znanosti, a na tragu stilografskih analiza Petra Guberine. Složeni, a nedovoljno istraženi odnosi govora i književnosti postaju trajnom preokupacijom profesora Vuletića. Nove je spoznaje redovito objavljivao upravo u *Umjetnosti riječi* (od prvoga rada 1967. do posljednjega 2003. godine), objavivši ukupno 23 rada i uvrstivši se time u najužu autorsku kremu koja je stvarala identitet časopisa, kasnije nazvan zagrebačkom stilističkom školom (više radova od Branka Vuletića objavili su samo Miroslav Beker, Aleksandar Flaker, Pavao Pavličić, Zdenko Škreb, Vladimir Vratović i Viktor Žmegač). Mnogi su od tih radova trajan doprinos proučavanju modernoga hrvatskoga pjesništva, osobito pojedinih pjesničkih opusa. Nekim je radovima iskoračio iz prostora književnosti i proučavao stilističke i govorne vrednote u promidžbenim porukama, u čemu je opet bio pionir u domaćoj filologiji.

Prijelaz na područje istraživanja vrednota govornoga jezika u književnim djelima, koje će imenovati fonostilistikom, ekspresivnom fonetikom i naposljetku autorski *govornom stilistikom*, nije bio tek nastavak mentorova

rada. Opozicije jezičnoga i govornoga znaka otvorile su Vuletiću put prema konceptualizaciji pjesničkoga znaka, koji je poput govornoga motiviran, globalan i simultan. Da je pjesnički znak poput govornoga i spacijalan, Vuletić uspješno pokazuje u knjizi *Prostor pjesme* (1999) na primjeru poezije Jure Kaštelana (zasigurno Vuletićeva pjesničkoga ljubimca), a to nastavlja i knjigama *Fonetika pjesme* (2005) i *Govorna stilistika* (2006), u kojima uz teorijska promišljanja donosi analize hrvatskih (Cesarić, Kranjčević, Krleža, Matoš) i stranih književnika (Apollinaire, Prévert, Poe).

Hrvatskoj je stilistici i stihologiji Branko Vuletić ostavio brojne studije, vrijedna teorijska zapažanja, ali i mali rječnik stilističkih i versifikacijskih termina. Termin kojemu je posvećivao veliku pozornost u analizama jest *zrcaljenje* ili *zrcalna struktura*. Za Vuletića je ona potvrda "samosvojnosti pjesničkog teksta, njegovo neupućivanje na vanjski predmet: stvaranje predmeta u pjesničkom tekstu". Proučavajući različite oblike glasovnih ponavljanja, uz asonancu i aliteraciju inzistirao je na važnosti pjesničkih homofona kao osobitih motiviranih znakova kojima se potvrđuje Jakobsonova misao o poetskoj funkciji kojom os kombinacije preuzima ulogu osi selekcije. Na više je mjesta isticao kako je upravo ponavljanje, od razine glasa do stiha ili strofe, bitna značajka poezije, ali isto je tako isticao kako svako ponavljanje ujedno to i nije jer se ista stvar ne može izgovoriti dva puta na posve isti način.

Teorijska promišljanja o fonostilistici ili govornoj stilistici polaze od afektivne stilistike Charlesa Ballyja preko promišljanja ruskih formalista o odnosu zvuka i sadržaja do promišljanja francuskih i sovjetskih strukturalista. Već prvim radovima iz toga područja Vuletić se deklarira kao protivnik ideje fonetskoga ili glasovnoga simbolizma, smatrajući njegove postavke znanstveno neodrživima. Primjerice, prigovarao je tezama Mauricea Grammonta o univerzalnosti impresivnih vrijednosti glasova, smatrajući da se u analizi pjesničkoga teksta mora krenuti od semantičke vrijednosti teksta, a da glasovi mogu doprinijeti impresivnijem izražavanju određenog sadržaja. Ipak, nakon dugogodišnjeg bavljenja odnosom zvuka i sadržaja, prije svega u poeziji, Vuletić u završnim sintetskim studijama donosi svojevrstnu pomirbu. Fonetski simbolizam teško je branjiv u općem jeziku, čak i u tipičnim primjerima onomatopeja jer one sve prolaze fonološku i morfološku prilagodbu pojedinoga jezika. Književni pak, a osobito pjesnički tekst, upravo zbog svoje specifične simultanosti i globalnosti omogućuje realizaciju latentnih svojstava jezika i govora. Reći da vokal *i* znači nešto malo, a vokal *o* ili *u* veliko lako se pobija gledanjem izoliranih riječi, ali u specifičnim opozicijama i mrežama odnosa u prostoru pjesničkoga teksta takva se značenja itekako mogu iščitati. Možda kao danak svomu strogomu strukturalističkomu od-

goju Vuletić nije nikada izrekao misao da se u poeziji zvuk i sadržaj aktivno i simultano izgrađuju, eksplicitno se priklanjajući srednjostrujaškoj liniji koja zvuk smatra odjekom smisla, ali implicitno pokazujući svojim minucioznim analizama da su u poeziji velikih pjesnika zvuk i sadržaj neodvojivi.

Čini se da pisana djela profesora Vuletića i različiti biografski podatci govore dovoljno, ali ovdje bi ipak trebalo dati prednost jezičnom pred govornim znakom. Usprkos svim vrednotama govor ima jednu bitnu manu, na koju nas je i sam profesor često upozoravao, a ta je da ne može savladati temporalni kanal. Stoga, da spasim vlastiti govor od slabosti specijalnoga kanala, ostavio bih u pismu neke misli koje sam na komemoraciji profesoru Vuletiću, koju je organizirao Odsjek za fonetiku, izrekao u ime njegovih studenata.

Smatram da se svaki nastavnik ogleda, pa i ocjenjuje u trima dimenzijama: odnosu prema predmetu, prema studentima i prema svome učitelju. O prvoj dimenziji najviše govori činjenica da je tijekom svih studijskih godina na kojima je predavao studentima fonetike profesor Vuletić uvijek imao čvrst stav o važnosti ne samo svojih kolegija nego fonetske struke u cjelini. Svojim stilematskim naglašavanjem *fônetika* kao da bi svaki put istaknuo čemu služi svako njegovo predavanje i seminar, a to je da se načela fonetike prenesu budućim fonetičarima. Bilo da je riječ o kolegiju *Lingvistika govora*, *Ortoepija* ili *Ekspresivna fonetika*, nikada se nije zanemarivala cjelina (Guberininim rječnikom *globalna struktura*). Svatko tko je spremajući ispite listao propisanu literaturu, a osobito radove samoga profesora Vuletića, bio je svjestan s kolikom je strogošću prema samome sebi oblikovao svaki sat, prenoseći mnoštvo apstraktnih lingvističkih teorija ili tumačeći važnost ponavljanja u poeziji. Nećemo lagati, ponekad se činilo da profesor govori jednim jezikom, a svi mi ostali razaznajemo samo intonacijske obrise, ali važno je bilo da se *idejno razumijemo*, kako je sam često duhovito znao reći.

Svi će se bivši studenti fonetike složiti da je profesor Vuletić bio strog nastavnik, ali svi će se istovremeno složiti da je bio iznimno pravičan. Kao što su mnogi u posmrtnim govorima istaknuli, strogost prema predmetu koju je tražio od samoga sebe podjednako je tražio od studenata, ali na tome mu danas možemo biti samo zahvalni. Nije bio nastavnik koji se želio dopasti studentima, nije smišljao upadice kojima će zadobiti kratkotrajne simpatije, ali nakon završetka studija svi smo morali priznati jedno: odgojio je fonetičare. Neizmjereno sam ponosan što sam bio profesorov student, a nemalo iznenađenje za mene bila je vijest da je svoju knjigu *Lingvistika govora*, osim pokojnomu profesoru Ivanu Ivasu, posvetio i mojoj generaciji,

napisavši da će profesor Ivas i studenti generacije 2000/01. ostati najljepša sjećanja u njegovu sveučilišnom radu. Profesor je pohvalu mojoj generaciji bio izrekao, na naše golemo čuđenje, na kraju druge godine studija, a to je ponovio i na završnoj godini. Drago mi je da smo tada imali dovoljno hrabrosti, ali i govorničkoga znanja, da ga i mi nemalo iznenadimo jednim iskrenim govorom zahvale. Potvrdili smo time ono čemu nas je učio – da je govor čovjekov najvrjedniji dar, ali da postaje još vrjedniji kada ga darujemo drugomu.

Ipak, profesor Vuletić mene se možda najviše dojmio svojim odnosom prema svomu učitelju, profesoru Guberini. U vremenu kada se natječemo tko će pobiti ili navodno prokazati što više znanstvenih autoriteta, profesor Vuletić svakim je svojim govorom o Petru Guberini pokazivao poštovanje i svijest da on gazi putevima koje je utemeljitelj hrvatske fonetike gradio. Mi smo bili svjesni koliko je doprinosa u toj gradnji dao upravo profesor Vuletić, ali on sam to nikada nije isticao. Moja generacija, nažalost, nije imala priliku slušati predavanja akademika Guberine, ali taj manjak nismo gotovo ni osjetili upravo zbog načina na koji je profesor Vuletić govorio o njemu. Neka mi ne zamjere ostali nastavnici na Odsjeku, svi su oni spominjali i odavali počast Guberini, ali sigurno će se složiti da je profesor Vuletić i u tome bio uistinu osobit i velik. Učenik je poštujući učitelja odgojio svoje učenike, a oni svoga učitelja sigurno neće zaboraviti.

Hrvatska je fonetika s Brankom Vuletićem dobila osobitu, poetsku dimenziju. Hrvatska je znanost o književnosti njegovim studijama dobila nužnu zvukovnu dimenziju. Svi koji su profesora Vuletića imali čast poznavati od njega su uvijek, uz ove navedene, dobivali prije svega ljudsku dimenziju.

Davor Nikolić